

РЕЦЕНЗІЯ

Сюти Богдана Омеляновича

на дисертаційну роботу Тітарова Михайла Юрійовича

КЛАРНЕТОВИЙ КВІНТЕТ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ МУЗИЦІ XVIII – XX СТОЛІТЬ: ВИНИКНЕННЯ, РОЗВИТОК, КОМПОЗИЦІЙНА І ВИКОНАВСЬКА СПЕЦИФІКА,

що подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
спеціальність 025 – Музичне мистецтво
галузь знань 02 – Культура і мистецтво

У дисертації М. Ю. Тітарова «Кларнетовий квінтет в європейській музиці XVIII – XX століть: виникнення, розвиток, композиційна і виконавська специфіка» досліджено умови і причини виникнення, специфіку та основні тенденції формування і розвитку жанру кларнетового квінтету як унікального прояву тенденцій камерно-ансамблевого музикування, властивих європейській музичній культурі епохи класицизму, романтизму та музиці XX століття. Дисертант вказує, що виник такий інструментальний ансамбль у XVIII столітті і набував популярності водночас із вдосконаленням та набуттям популярності самого кларнета, який від різновиду шалюмо на початку століття розвинувся у технічно досконалий та цікавий темброво, самостійний духовий інструмент у другій половині XVIII століття. Він відразу привернув до себе увагу багатьох композиторів і почав використовуватися як оркестровий, ансамблевий ресурс та сольний інструмент.

Власне **метою** дисертанта стало вивчення можливостей кларнета як досконалого сольного-ансамблевого інструмента, а також простеження еволюції його виразових і технічних можливостей на прикладі виникнення й еволюції одного з показових жанрів камерної музики – кларнетового квінтету, поява та розвиток якого аж до кінця XX століття відображені на сторінках роботи.

Дослідження опирається на аналіз творів В. А. Моцарта, А. Рейхи, К. М. фон Вебера, Дж. Меєрбера, Г. Й. Бермана, Й. Брамса, Дж. Холбрука, С. Коулрідж-Тейлора, А. Марто, М. Регера, П. Гіндеміта, Ж. Франсе, В. Дж. Сайдмана, Х. Ямада та ін. Досягнення мети дисертації зумовило

необхідність з'ясування ще кількох цікавих завдань, з яких хочу виділити специфіку взаємодії інструментів в ансамблі кларнета і струнних, окремі аспекти історії формування кларнета, визначення специфіки ансамблевої взаємодії кларнета і струнних, а також аналіз партії кларнета в аспекті еволюції конструкції інструмента та зміни стильових параметрів творчості авторів кларнетових квінтетів.

Ці завдання вияскравлюють **актуальність** дисертації, яка полягає у поглибленому вивченні «основних тенденцій розвитку жанру кларнетового квінтету як унікального прояву широкої жанрової палітри камерно-ансамблевого музикування, властивого європейській музичній культурі епохи класицизму, романтизму та музиці XX століття» [с. 2]. Це дуже важливо для сучасного музиканта-перформера та слухача, адже до недавнього часу кларнетовий квінтет вивчався мінімально й недостатньо, і на вітчизняних теренах, і в зарубіжній музикології.

Дисертація вирізняється науковою **новизною**, з огляду на те, що уперше кларнетовий квінтет став об'єктом дослідницької уваги як цілісне мистецьке явище європейської культури XVIII – XX століть – продукт композиторської творчості і об'єкт музичного виконавства. Дисертант встановив найімовірніші причини виникнення цього камерного інструментального жанру та визначив основні напрямки його розвитку. В ході роботи ним було віднайдено, проаналізовано й уведено в активний науковий обіг ряд маловідомих кларнетових квінтетів, зокрема високохудожні твори Дж. Меєрбера та Г. Бермана. Здобувач також виявив і аргументовано показав взаємозв'язок між мірою складності кларнетової партії та вдосконаленням конструктивних особливостей і технічних можливостей кларнета.

Дисертація укладена за традиційною схемою: вступ, три розділи з висновками до них, загальні висновки, список використаних джерел і додатки. *Перший розділ* «Квінтет для кларнета і струнних у вимірах камерно-ансамблевого виконавства» присвячений розгляду історично-культурного контексту виникнення кларнету і процесу його впровадження у виконавську практику як універсального сольо-ансамблевого та оркестрового інструменту в

європейській музичній культурі XVIII століття, а також інтенцій та реалій його розвитку у наступні два століття. Саме такий підхід дав змогу зробити деякі узагальнення щодо основних тенденцій формування і розвитку жанру кларнетового квінтету, зокрема як мішаного ансамблю, що поєднує тембри дерев'яних духових та струнно-смичкових інструментів. Така позиція, як слушно зауважив М. Тітаров, передбачає музикування, засноване на принципах паритетності взаємодії партнерів (одна партія – один інструмент) та рівноваги між особистісними та колективно-груповими проявами образних сфер. Ця специфічна паритетність у структурі жанру сприяє художній стабільності творів, а також нерідким випадкам використання закономірностей звучання типу соло – акомпанемент, де роль соліста доручена саме кларнету.

У другому розділі «Класико-романтичний період розвитку кларнетового квінтету» розглянуто класико-романтичні тенденції наступного періоду розвитку жанру кларнетового квінтету. Слід звернути увагу на те, що дисертант вдумливо аналізує можливості плідних взаємовпливів ансамблевих жанрів різних складів за участі кларнету, а також впливу на еволюцію кларнетового квінтету практики сольного і, зокрема, виконавсько-віртуозного застосування кларнету в музиці композиторів-романтиків. М. Тітаров виявляє два напрямки розвитку жанру – концертно-віртуозний, де кларнет висувається на перший план а струнний квартет отримує другорядну функцію, і кантабільний, де кларнет є рівноправним з усіма іншими учасниками ансамблю інструментом. Визначено також переважну «спеціалізацію» кларнетів різних строїв: для віртуозних партій обирають, як правило, інструменти in B, а для кантиленних – in A.

Акцентовано плідність результатів композиторсько-виконавської єдності у процесі виникнення кларнетових композицій і особливу роль двох видатних виконавців-кларнетистів того періоду – Генріха Бермана і Ріхарда Мюльфельда, які своєю віртуозною грою надихнули чимало композиторів, серед яких К. М. фон Вебер та Дж. Меєрбер, до створення непересічних кларнетових та ансамблевих за участю кларнета творів. Відзначено також у цьому контексті появу етапних високохудожніх квінтетів В. А. Моцарта та Й. Брамса.

У *третьому розділі* дисертації – «Кларнетовий квінтет у творчості композиторів ХХ століття: стильові напрямки, композиційні рішення, трактування партії кларнета» – подано розмаїту картину розвитку жанру кларнетового квінтету у творчості композиторів кінця ХІХ – ХХ століття та розкрито специфіку трактування особливостей жанру у ній. Тут до розгляду залучено зразки творів численних композиторів, серед яких центральне місце відведено особі та стилістиці творів видатного німецького композитора Пауля Гіндеміта, а також таких визначних особистостей світу музики як М. Рeger, Дж. Холбрук, А. Марто, В. Сайдман та ін., проаналізовано їхні кларнетові квінтети, вказано на специфічні риси трактування кларнетової партії в становленні драматургії форми квінтетів.

Певний сумнів у цьому контексті може викликати дефініювання стилю творів останніх років життя М. Рegerа як пізньоромантичного. Сам композитор в останні роки життя відзначав свій потяг до експресіоністської естетики, а остання чверть творчого шляху композитора виразно вказує також на його захоплення неокласичними та необароковими тенденціями. Те саме стверджується у дисертації О. Пірієва («Стильова еволюція камерно-інструментальної творчості Макса Рegerа», Київ, 2021).

У цілому текст і зміст рецензованої роботи повністю відповідає вимогам, що ставляться до наукових досліджень такого плану. Виклад максимально повний і різнобічний, постульовані положення оперті на результати скрупульозно виконаних аналізів творів і джерел. Дуже позитивним моментом є наявність винесених у додаток А нотних ілюстрацій до аналітичних етюдів. Бачимо не тільки широту охопленого матеріалу, але й детальне його опрацювання і вдале виявлення маркерних позицій. Висновки, зроблені здобувачем, добре аргументовані і переконливі.

Повинен зауважити, що дисертація не позбавлена певних недоліків, до яких відносяться незначні хиби тексту, а зокрема неузгодженість відмінків, і ряд некоректно написаних власних назв (як от Хіндеміт замість Гіндеміт, Рeger через «г» і под.). Також – відсутність у переліку використаних джерел ряду важливих позицій українських дослідників, що приділяли увагу становленню

професіоналізму в кларнетових виконавстві та педагогіці (Ю. Рудчук), а також розгляду сучасних тенденцій розвитку кларнетової музики (В. Борецький). Варто було б, на нашу думку, використати також матеріали дисертації Дуань Цзінхання («Кларнет у жанрово-стильовій системі академічної музики», Одеса, 2025).

Складність проблематики і стильова багатовимірність залученого для роботи матеріалу викликали при прочитанні дисертації появу деяких запитань, які викладаю нижче:

1. Уточніть, будь ласка, які спеціальні методи дослідження виявили себе у дисертації найефективнішими?
2. Що слугувало головним імпульсом для обрання теми дисертації і матеріалу дослідження, адже жанр кларнетового квінтету і в XXI столітті не став особливо численним та часто презентованим на концертах серед змішаних інструментальних жанрів?
3. Чи були якісь ясно виражені тенденції до освоєння та стильового розвитку жанру кларнетового квінтету в українській інструментально-виконавській практиці і чи привели вони до створення національних різновидів жанру?

Отже, після ознайомлення з текстом дисертації Михайла Юрійовича Тітарова «Кларнетовий квінтет в європейській музиці XVIII – XX століть: виникнення, розвиток, композиційна і виконавська специфіка», яка подана до захисту до разової ради НМАУ ім. П. І. Чайковського, підсумовуючи викладені вище позитивні враження і певні дискусійні міркування, констатуємо: актуальність вирішуваної наукової проблеми, системність опрацювання питань виникнення і еволюції жанру кларнетового квінтету у творчості європейських композиторів XVIII – XX століть та його композиційної і виконавської специфіки, новизна, теоретико-практичне значення, достовірність висновків слугують переконливими підставами для визнання праці такою, що відповідає чинним вимогам п. п. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»,

затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2022 року №44, є підготовленою відповідно до напрямків наукового дослідження освітньо-наукової програми НМАУ ім. П. І. Чайковського. За виконання цієї праці М. Ю. Тітаров заслуговує на присудження пошукуваного наукового ступеня в галузі знань 02 – Культура і мистецтво, за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво.

Доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри теорії музики
НМАУ ім. П. І. Чайковського

Б. О. Сюта